

A Bacon-Shakespeare kérdésről.

— Befejező közlemény. —

II.

Azt mondják azonban a Baconisták, hogy az elébb vázolt adatok épen úgy conjecturák, mint a minőknek az övéiket tekintik a Shakespeare-hivők. Jól van; de ezektől eltekintve is, Shakespeare nem csupán egy mythicus név, mint talán Homerosé, ő kézzel fogható alakja, meghatározható egyénisége korának, kiről kortársai és az utódok Drydenig (1688) 357 kisebb-nagyobb vonatkozást hagytak ránk. Lássunk ezek közül egy párt.¹⁾

A legelső közülök 1592-ből való, Robert Greenetől, (1560—1592) ki ez évben meghalván, „Groat's-worth of Wit, bought with a Million of Repentance“ cz. kéziratot hagyott hátra, melyet barátja, Chettle, pár hóval utóbb kinyomatott. Ebben fordul elő az a hely, melyben az egykor népszerű Greene, ki utóbb szegényen halt meg, Shakespeare ellen kiönti haragját, a ki mint színész, szindarab-átdolgozó és író népszerűsége tette szert, míg ők, mint szerzők, szegénységben éltek. „Igen, ne higgyetek neki, így szól a Shakespeare vonatkoztatott hely, mert ő egy felkapott varjú, a mi tollainkkal ékeskedő, ki az ő tigris szivével színész bőrébe bújva²⁾ azt képzei, hogy ép úgy ki bír bombastolni egy rímetlen verset (blanke verse), mint a legjobb közületek; és teljességgel egy Johannes Factotum levén, magát az ország egyetlen szinpadrázójának

¹⁾ L. teljes bőséggel: C. M. Ingleby: Shakespeare's Century of Praise. Stopesnél is 112—184. l. nagy bőséggel.

²⁾ E sor VI. Henrik k. III. r. 1. szin köv. sorára parodia: „Oh tigrisszív, asszony bőrébe bújva“ ...

(Shakescene) képzele.¹⁾ E helyből kétségtelen, hogy Shakespeare ifjabb korában szindarabokat dolgozott át, s hogy ez okozta a színháznál gyors előhaladását; mert sebes kezű s szerencsés átalakító emberre ott a legnagyobb szükség volt. De más részt Greene ugyane helyt csúfolkodik a „drótbabákkal“, mint a színjátszókat nevezi, kik „a mi szájunkkal beszélnek“, „paprikajancsik, kik a mi színeinkkel ékeskednek.“ Ezért a színészek közül páron sértve érezték magokat, így Marlowe és Shakespeare is. Sokan azt mondák, hogy Thomas Nash írta részben, mi ellen ő aztán „Pierce Penniless“-ben tiltakozott, Chettle pedig, ki megtámadtattott, ugyanez évben „Kind Hart's Dream“jében (decz. hó) igazolta magát, hol megemlítvén, hogy a színészek közül egy-kettő sértve érezte magát a Greene féle irat miatt, így folytatja: „Azok közül, kik rossz neven vették, egyikkel sem valék ismerős, s közülök egyikkel nem is hiszem, hogy valaha legyek; a másikra nézve, kit akkor nem kiméltem annyira, mint azóta kívánom, hogy tettem volna, a mint mérsékeltem az élő író hevesességét, szeretném, ha megőriztem volna discretiomat (kivált ily esetben), az író halott levén. Hogy ezt nem tettem, annyira bánom, mintha a hiba eredetileg az enyém volt volna; mert magam láttam, hogy az ő modora nem kevésbbé udvarias, mint a mily kitűnő abban, a mit folytat. E mellett a tisztelet egyéb jelei tudtomra adták eljárásának egyenességét, mely mutatja becsületességét és írmodorának vidám báját, mely mutatja művészetét.“

Már most ha csak e helyet tekintjük, vajjon föltehető-e, hogy Shakespeare, a darabíró és átdolgozó, el ne árulta volna színésztársai s barátai előtt, kikkel naponként együtt volt, hogy tényleg a szerző nem ő? Vajon a mint 1692 után eredeti darabjaival fellép, föltehető-e, hogy oly versenytársak, mint Marlowe, Dekker, Chapman, Middleton, Heywood, Drayton és Ben Jonson ne vették volna észre csalását s nem leplezték volna le? Vajon szerepelhetett volna-e, jó-

¹⁾ A Baconisták részben, mint Vitzthum, e helyet úgy magyarázzák, hogy nem is Shakespearere vonatkozik, vagy hogy 1596-ban jelent csak meg e mű, s ekkor reclam Bacon mellett. L. ez erőltetett magyarázatot Br. Vitzthum: Shakespeare und Shaksperø. VI. fej. Részben pedig Shakespeare hátrányára magyarázzák, mint a ki már akkor más szindarabjait dolgozta át, s ugyanazt tette csupán a mások által irt, de neki tulajdonított darabokkal is. E magyarázatot I. Morgannál alább.

zanúl fogva fel a dolgot, egy Burbage vagy akármely színésztársa előtt, mint ama darabok szerzője, melyek közül a leggyengébbiket is hatalmas nyelv, bámulatos jellemző hatalom, kiapadhatatlan humor, hasonlíthatatlan teremtő erő s a képzelem határtalan bősége jellemzi?

Mellőzván a kevésbé fontos adalékokat, csak röviden érintjük hogy egy Lord de Cliffordhoz írt levél 1593-ban „a mi angol tragoedia írónk“-nak nevezi. Ez évben nyomtatott ki a „Venus és Adonis.“ Henry Willobie 1594-ben „Avisa“-jában Shakespeare Lukrecziáját említi, Drayton „Matildá“-ban szintén. Így említik őt Robert Southwel (1594), Clark, Spenser és Georg Markham (1595); Ben Jonson „Every Man in His Humour“ cz. darabjában (1596) az V. és VI. Henrik király című darabokra czéloz, hol azt mondja, hogy a világ eleget kapott Shakespeare stíljából s ő most meg akarta mutatni, hogy mint kellene a darabokat írni, mi azt mutatja, hogy Shakespeare épen művészetének abnormalis tulajdonaival hatott. Ugyanez évben Richard Carew „The Excellency of the English Tongue“ cz. művében így szól: „Akarod olvasni Catullust? Vedd Shakespearet és Marlowe töredékét.“

Francis Meres „Palladis Tamia“-jában (irodalomtörténelem-féle, megjel. 1624-ben, iratott 1596—98 közt,) Shakespearet minden modern és régi író fölé helyezi, s mivel ő a retorika tanára volt Oxfordban, a dolog alapos tanulmányozását nem vonhatjuk kétségbe. „A mint a görög nyelvet, mondja itt, híressé és ékessé tették Homer, Hesiod etc. és a latint Virgil, Ovid, Horac. etc. úgy az angolt ritka díszbe és ragyogó ruhákba pompásan felöltöztették Sydney, Spenser, Daniell, Drayton, Warner, Shakespeare, Marlowe, Chapman“. . . „A mint Euphorbus lelke a Pythagoraséban élni gondoltaték, így az Ovid édes-szellemes lelke a mézédés és méznyelvű Shakespeareben; mutatják ezt Venus és Adonis, Lukreczia, czukros sonettjei barátai körében. . .“ „Mint Plautus és Seneca a legjobboknak tartatának a latinok közt a comoediában és tragoediában, úgy Shakespeare az angolok közt a legkitünőbb mindkettőben; a comoediában mutatják ezt Gentlemen of Verona, (Comedy of) Errors, Love's Labour Lost, Love's Labour Vonne, Midsummer Night's Dream, Merchante of Venice; a tragoediában Richard II, Richard III, Henry IV, King John, Titus Andronicus, Romeo and Juliet. A mint Epilus Stolo mondá, hogy a múzsák Plautus nyelvé-

szólnának, ha latinúl beszélnének, így mondom én, hogy a múzsák Shakespeare gyöngéden simított szavain szólnának, ha angolúl beszélnének.“ Meres akkor, midőn ezt írta, a Globus-színház közelében élt, bizonyosan hallott Shakespeareről s a legvalószínűbben ismerte is.

Richard Barnfield „Remembrance of some English Poets“ cz. művében (1698.) Shakespeare „mézfolyású vénájáról“ szól, kinek Venusa és Lukrécziája nevét a hír halhatatlan könyvébe írták.

John Weewer „Ad Guilielmum Shaksperem“ cz. költeményében („Epigrams in Oldest Cut and Newest Fashion“ 1599.) így szól: „Méznylevű Shaksperem, ha látom a te gyermekeid, megesküszöm, hogy Apollo teremtette, nem más őket; rózsaszínű arcaik aranyfátyolukban azt mondják, hogy valamely égi istennő vala anyjuk. Rózsaszínű Adonis ambrás fürteivel, szép lángoló Venus elbájolván őt, hogy szeresse, — szűz Lukréczia szűzies ruhában, gögös kéjvagyó Tarquin mégis próbára tevén őt, Romeo, Richard s több más, kiknek nevét nem tudom: cukros nyelvök s nagy vonzó szépségök mondja, hogy szentek ők, ámbár nem mutatják, mert bár ezerszer esküsznek kötelességökre, szerelemben égnek gyermekeid, Shaksperem, győzd meg magad, menj, kérd múzsád, hogy szűzibb fajt szüljön neked“.

A Robert Allot-féle „England's Parnassus“ (1600.) 79-szer említi Shakespeare nevét, vonatkozik rá Chettle (1603.), említi John Cook (1604.), Camden (1605.), Davies of Hereford (1610—11.), mint olyat, ki méltó volt király társa lenni; Thomas Heywood (1612.) s Sir William Drummond mondja 1614-ben: „A legutóbbi, a mit birunk, Sir William Alexander és Shaksperem, kik nem rég kiadták műveiket“, mi azt mutatja, hogy Shakespeare, némely művét legalább maga adta ki. A Shakespeare sírjára a stratfordi templomban a következő:

Judicio Pylum, Genio Socratem, Arte Maronem,
Terra Tegit, Populus Moerit, Olympus Habet.

Alatta a következő tartalmú angol verssorok: „Állj meg vándor, miért sietsz úgy? Olvasd, ha tudod, hogy kit tett az irigy halál ez emlékkő alá, Shaksperem, kivel egész természet hala meg, kinek neve jobban ékesíti sírját, mint külső dísz, mert minden, a mit írt,

az élő művészetet úgy hagyja hátra, mint szellemének szolgáját“. Obiit. Ano. Doi. 1616, Aetatis 53, Die 23 Ap.“ Ez alatt a következő sorok állanak: „Jézusra kérlek, jó barátom, ki ne ásd az ide bezárt hamvakat; áldott legyen, a ki megkíméli e követ, s átkozott legyen, ki megzavarja csontjaimat“.

Már volt említve e lapokon, hogy a Folio-kiadás 1623-ban jelent meg, egy Droeshouts-tól metszett arczképpel. A művet William Pembroke és Philip Montgomery grófoknak ajánlták a kiadók, John Heminge és Henry Condell, kik az ajánlásban világosan czélozva arra, hogy Shakespeare maga gondolt művei kiadására, sajnálattal említik, hogy „nem bírá azon sokakkal közös sorsot, hogy saját műveinek kiadója legyen“. „Mi, mondják alább, összegyűjtöttük őket s szolgálatot teszünk a halottnak abban, hogy árváinak gyámokról gondoskodunk, tekintet nélkül önhasznunkra vagy hirünkre, csupán, hogy megőrizzük életben az oly becses barátnak és társunknak emlékét, mint a minő a mi Shakespeareünk vala, darabjainak az önök legnemesebb védnökségébe ajánlásával sat.“

Még jellemzőbbek az előszó szavai: „Mevalljuk, volt egy dolog, mely nagyon is kívánatos lett volna, hogy a szerző maga élvén, adta volna ki és nézte volna át írásait, de minthogy arról más végzés történt, s halála miatt e jogától elesett, kérjük önöket, ne vegyék rossz neven barátaitól a gondot és fáradságot, hogy összegyűjtötték és kiadták őket.“ sat. Alább meg szólnak az előbbi csalásokról, torzításokról, lopásokról, melyek e művekkel történtek, s hozzáteszik, hogy ők úgy adják, a mint megírta őket a költő, „ki, a mint szerencsés utánzója volt a természetnek, a legnemesebb kifejezője is volt. Esze és keze egyszerre járt, s a mit kigondolt, oly könnyűséggel írta le, hogy alig találtunk írásaiban egy kihúzást“.

E szavakban, valamint az előzőkben, egy határozott ember, költő és pedig nagy költő alakja áll elénk a maga egész egyéniségével, s pedig kik által rajzolva? Színésztársaitól, kik jelen voltak művei előadásán, kezökben forgatták a költő kéziratait, ismerték dolgozása módját és ajánlják e műveket két nagy műveltségű nemesnek, kik ismerték volt a még élő szerzőt. Lehet-e arra gondolni, hogy e műveknél s ezek kiadásánál közönséges csalás történt?

Mellőzvéen a Folio első lapjain a Shakespeare emlékének szentelt verseket Hugh Hollandtól, ki „költő-királynak“ nevezi őt; L.

Diggestól, ki azt mondja, hogy „az utókor gyűlölve az újat, mindent haszontalannak fog tartani, mi nincs Shakespeareától“ s egy J. M.-től: csupán a Ben Jonson tanúskodásait említjük meg, ki 21 évvel élte túl Shakespeare-t s vele éveken át baráti viszonyban élt.

Ben Jonsont, kivéve a Baconistákat, általában víg, meleg kedélyű, nagy tudományú, de humorra hajló embernek rajzolják s ilyennek mutatkozik Shakespeare-hez való viszonyában is. Ismeretségek 1598-tól lett bensőbbé, mikor az ő „Every Man in his Humour“ cz. darabját Shakespeare a „Blackfriars“ színházban előadatta s maga is játszott benne, majd 1603-ban színrehozta tőle „Sejanus“-t a Globus-színházban. Ettől az időtől fogva meleg szeretettel ragaszkodott Shakespeare-hez, egymással gyakran élczelődtek, mely alkalommal ez gyakran legyőzte a nagy tudományú, de nehézkesebb Jonsont. Erre czélozva mondja Beaumont: „Mit nem értünk mi meg „Mermaid“-ben!¹⁾ hallottunk szavakat, melyek oly röpkék voltak, telve annyi finom tűzzel, mintha kiki, a kitől eredtek, egész szellemi erejét egy tréfára tette volna föl“. Fuller Tamás meg, ugyan csak hallomás után, ily élczharcaikról írta: (1662, Worthies) „Sok élczsata volt közte és Ben Jonson közt s kettőjüket úgy nézém, mint egy nagy spanyol gályát és egy angol hadi hajót. Master Jonson, hasonló az előbbihez, sokkal jobban vala építve a tudásban; erős, de a mozgásban lassú; Shakespeare, hasonló az angol hadi hajóhoz, kisebb tömegű, de könnyebb a fordulatokban, tudott mozogni minden vízállásban, újra kezdeni, hasznára fordítani minden szelet szellemének s föltaláló erejének készségével“.

Jonson azonban előbb, épen mint Greene, haragudott rá; talán némi féltékenység bántotta őt s megtámadta egy epigrammban „On Poet Ape“ („Majom költőre“) cz. a.; de midőn közelebbről megismerkedett vele, bárha Shakespeare elhomályosítá a társaságban ép úgy mint a színpadon, lett légyen még oly classicaí thémáról szó, ennek jó barátsága s az, hogy utóbb közben járt darabjai előadásában, mikor Jonson hiában próbálkozott meg velők; továbbá féltékenység nélküli természete, kinek általában kortársainál igen gyakran „gentle“, (nyájjas, nemes) a mellékneve; ragyogó szelleme, telve

¹⁾ Egy club vagy kocsmá neve = Syrén.

páthoszszal és élcezel: annyira meghódíták s hálássá tevék a költő emléke iránt, hogy két költeményben, két dicskölteményben öntötte ki lelkét, midőn a Folio-kiadás 1623-ban megjelent. ¹⁾ A költemények közül az egyik a Droeshouts-féle képre vonatkozik. „Ez a kép, szól ebben, melyet itt látsz, a nemes Shakespeare számára vala metszve, melyben a metsző a természettel vetekedék, hogy az életet túlszárnyalja“ sat. A hosszabbik egy 80 soros költemény, mely ragyogó ékesszólással emlékszik meg a költőről. „Nem, hogy irigységet költson fel neved, magasztalom dicsőségedet, Shakespearem, mert bárhogy is dicsérjen és magasztaljon valaki, igen nagy dicsőséget nem ruház reád“, mondja itt. „Te lelke a mi időnknek, színpadunk tetszése, gyönyöre, csodája! Shakespearem kelj fel“. . . »Te emlék vagy sír nélkül is és élni fogsz, a míg könyved él s lelkünk van, hogy olvassuk és dicsérjük“. . . „S bár kevés latint és még kevesebb görögöt tudtál, ezért téged magasztalni nem kellene nevet keresnem; hanem hozzánk hívom el a mennydörgő Aeschylust, Euripidest és Sophoclest, Paccuviust, Acciust s öt Cordova halottját (Seneca) új létre kelni s hallani cothurnusod fölléptét s megráznod a színpadot; vagy ha soccusaid (vigjáték) vannak ott, hagyni téged egyedül, hadd hasonlítsanak téged mindazokkal, kiket az elbizott Görögország vagy gógös Róma küld vagy kik azóta hamvaikból kikelnek. Győzelem, Brittaniám, neked van valakid, ki előtt tisztelettel hajlanak meg Európa színpadjai, ő nem egy koré, minden időké vala“.

Igy dicsőíti a derék Ben azt az istenáldotta férfit, kinek azonban megvolt saját művészete is, nem csak a természet adománya: „Avon édes hattyúját, kit mily boldogság volna meglátnunk ismét vizeinken s szemlélnünk magas röptöd a Themze partjain, mely elragadta Erzsébetet s Jakabunkat“. Az irigységnek, féltékenységnek semmi nyoma a győztes iránt, bárha mint Digges írja: „midőn Caesar megjelent s a színpadon szóvitát kezdtek Brutus és Cassius, oh, mint el volt a hallgatóság ragadtatva! Mily csodálattal jövének

¹⁾ Csak röviden jegyezzük meg, hogy Jonsont e kétféle nyilatkozataért a Baconisták törölni kívánják a Shakespearere vonatkozó tanúk közül s így kivált Morgan; vagy pedig azt bizonyítgatják, hogy a költemények valósággal Baconra vonatkoznak, ki Shakespeare álnév alatt adta ki a Folioban drámai műveit.

el onnan, midőn néhány napra rá nem kellett nekik egyetlen sora sem a hosszadalmas (bár jól kidolgozott) Catilinának; Sejanus is nagyon unalmas vala; jobban dicsérték a becsületes Jagot vagy a féltékeny mórt“ s bár a Róka s a subtilis Alchimista nem sikerültek rosszul, bár ezek a régieket mind megszegyenítették s borostyánkoszorúval növelhetik szerzőjük érdemeit, mégis ezek néha épen egy jó barát kivánságára adatván, alig fizették ki a köszönet s az ajtó őrzőket; de hadd jöjjön csak Falstaff, Hal, Poins s a többi, — alig kapsz helyet, minden úgy telve van; csak mutassa magát Beatrice és Benedek, im, egy pillanat alatt kakasülő, galleriák, páholyok, minden tele hallani Malvogliot, e térszalagos együgyűt“ sat.¹⁾

Lényegében nem ellenkezik magával Jonson, bárha föltünően kritikusabb, „*Timber; or Discoveries made upon men and matter*“ cz. naplójegyzeteinek Shakespeareről szóló részében sem (1625.), melyre pedig a Baconisták rendesen diadalmasan hivatkoznak, mint olyanra, mely bizonyítja, hogy a dicsköltemény csak amolyan „*de mortuis nil nisi bene*“-féle dolog, mely elől nem térhetett ki. E hely a következő: „Emlékszem, hogy a színészek gyakran említették, mint Shakespeare becsületére válót, hogy írásaiban (bármit tett papirra) sohasem töröltt egyetlen sort sem. Feleletem az volt, bár töröltt volna ki ezeret. Ezt ők rosszakaratú megjegyzésnek tarták. Nem mondtam volna el az utókornak ezt, ha nem tekinteném tudatlanságukat, mert e körülményt barátjok dicséretére hozták fel abban, miben legtöbbet hibázék, és hogy igazoljam nyíltságomat, mert szerettem e férfiút s tisztelem emlékét, mint bárki, a nélkül, hogy istenítném (on this side idolatry.) Ó (valóban) becsületes vala, nyilt és jószívű természet; kitűnő phantasiája, derék eszméi és nemes kifejezései valának; s mindez oly könnyűséggel folya belőle, hogy olykor szükséges vala föltartani: „*Sufflam in andus erat*“, mint Augustus mondja Hateriusról. Esze hatalmában volt, bár használata is volt volna annyira. Sokszor oly hibákba esett, hogy nevetést vont magára; így midőn ő Caesar személyében valakinek, ki ő hozzá szólt: „Caesar te igazságtalan vagy irántam,“ — felele: „Caesar sohasem igazságtalan, csak igaz okból“ s effélék, mik nevetségesek valának. De ő hibáit erényeivel helyreütötte. Mindig több vala benne a dicsérendő, mint megbocsátandó.“

¹⁾ E költ. 1640-ből való, Shakesp. költeményeinek egy 12. r. kiadásából.

Helyesen jegyzi meg Stopes, hogy ha csakugyan Bacon írta volna is a szindarabokat, ez a hely bizonyítna akkor is annyit, hogy írhatta volna Shakespeare is; mert a Baconisták ilyen adatokkal nem, csak elferdítettekkel tudnak bizonyítani. S épen mert okvetetlen bizonyítani akarnak, e tények nekik vagy nem elegek, vagy nem számítanak. Dr. Furnivall azt mondá, hogy „vannak olyanok, kik színvakoknak születnek, ők jellemvakoknak születtek, hogy nem tudják megkülönböztetni Bacont Shakespearetől.“

E tények daczára, melyeket csak kis részben sorolhattunk föl, a Baconisták irodalma nőttön nőtt. A ragály áterjedt Amerikából másfelé is. Eltekintve más feleletektől, támadásoktól, a Holmes könyve elleni művek közül kiválik a Kingé, ki „Bacon versus Shakespeare“¹⁾ cz. a. egy 187 lapnyi könyvet irt ellene, és a már említett Inglebyféle.²⁾ King legkivált Bacon költői képessége ellen szól, s azt mondja, hogy a két író összehasonlítása után csak valamely félrevezetett és balga ítélet hozhat valakit Shakespeare szerzőségére nézve más eredményre, mint a mit Ben Jonson és Milton állít, kiknek tanuskodása egyedül elég a Bacon-theoria megdöntésére. Ekközben jelent meg a Holmes könyvének 3-dik bőv. kiadása, a többek között Smith és Spedding leveleivel. Utóbbi azt írja: „Ha Shakespearenek nem volt tudománya mint tanult vagy tudós férfinak, a neki tulajdonított darabok egyike sem is mutatja rendszeres iskolázás, vagy tudományos nevelés nyomait. Feltéve a tehetséget (a melyet a természet egyenlő szabadon ad szegénynek és gazdagnak), azt találja ön, hogy mindaz a szerzett ismeret, művészet és képesség, melyekkel a darabok telve vannak, könnyen elsajátíthatók voltak oly embertől, ki hivatásának él, s nincs egyéb tennivalója.“ Shakespeare szerzősége mellett szólalt fel továbbá George Wilkes „Shakespeare from an american point of view“³⁾ és Taverner „The musical or eufonic test“ cz. értekezésében, mely az előbbi mű mellett jelent meg.

A Holmes könyvének e kiadása mindenesetre új elevenséget adott a vitának. Különösen kiválik mint szenvedélyes Baconista, dr. William Thomson, orvos Melbourneben (Ausztrália), ki számos röpirat-

¹⁾ A Plea for the Defendant. Montreal. 1875.

²⁾ Shakespeare's Century of Praise. London. 1874. 2-dik kiad. 1879. 471. l.

³⁾ „Including an inquiry as to his religions faith, and his knowledge of law, with the Baconian theory considered. New-York. 1877. 471 l. 2-cond. ed. 1881.

ban és cikkben adta közre bizonyítékait. Ezek elseje: „The political purpose of the renaissance drama“,¹⁾ melyet követtek időrendben: „On renaissance drama, or history made visible“,²⁾ „W. Shakespeare in romance and reality“,³⁾ „Bacon, not Shakespeare“,⁴⁾ „Bacon and Shakespeare on vivisection“,⁵⁾ „The political allegories in the renaissance drama of Francis Bacon“,⁶⁾ végre „A minute among the Amenities“,⁷⁾ melyben bírálóinak felel. Ez volt utolsó röpirata, ez évben meg is halt. „A Baconismus rögeszméje volt, idézi Wyman egy magánlevélből, melyet Thomson halála után kapott, ki még halála előtti napon is e tárgyról szóló könyvekért küldött, — az uralkodó szenvedély erős a halálig.“ Megjegyzései közül jellemző, hogy szerinte Bacon vivisektor volt s Harvey tőle vette a vérkeringés elméletét és hogy a szindarabok orvosi helyei az övéivel egyezők. (On vivisection cz. művében.) A darabok eleinte nem voltak felvonásokra osztva, ez a felosztás és több jelenet későbbi változtatás sat. (On renaissance drama).

Csak röviden említjük meg, hogy e vita közben Georg S. Caldwell: „Is sir Walther Raleigh the author of Shakespeare's plays and sonnets“⁸⁾ cz. röpiratában Raleight tartja a valódi szerzőnek. Elméletét utóbb egy nagy műben akarta kidolgozni, melyben párhuzamos helyeket hozott volna fel a Raleigh „History of the world“-jából és a drámákból, melyek szerinte befejezik majd a kérdést.⁹⁾ Mint láttuk, már Miss Baconnál megvan e föltevés.

Fontosabb ennél Appleton Morgan „The Shakespearean Myth.“ cz. műve,¹⁰⁾ ki, mondhatni, bámulatos olvasottságot s agyas-

1) Melbourne 1878. 57. l.

2) U. ott 1880. 359. l.

3) U. ott 1881. 95. l.

4) U. ott 1881. 16. l.

5) U. ott 1881. 39. l. Voltaképen feleletet Plumptre egy cikkére.

6) U. ott 1882. 46. l.

7) U. ott 1883. 24. l.

8) Melbourne 1877. 32. l.

9) Wyman 55. l.

10) The. Shakesp. myth. W. Shakespeare and circumstantial evidence. Cincinnati. 1881. 8° 342 l. E könyv eredetileg 4 cikk alakjában jelent meg 1879—80-ban az Appleton's Journal-ban. New-York. L.-Wyman. 62 l. Németül Karl Müller-Myliustól. Leipzig. 1885. 306 l.

ságot pazarolt hiában való művére. Ő részletesen áttanúlmányozta a Shakespeare-irodalmat, valamint az előtte föllállított nézeteket, melyekre szintén részletesen kitér s a művek szerzőségére nézve egy új elméletet ad („new theory“), mely szerint Shakespeare a szindarabok kiadó-tulajdonosa volt s nem írójuk. Épen ezért ő nem találja a történelmi Shakespeare alakját homályosnak. Tudunk róla eleget. Az bizonyos, hogy nagy szegénységben Londonba ment; aránylag kevés év alatt magát jól megszedve visszavonúlhatott Stratfordba s vagyona, bárha barátai és ellenei más-másképen szólnak róla, azon idők viszonyai szerint jelentékeny volt. Hogy valaki írószámból annyit szerezhett, kivételesen elfogadható, de Shakespeare szellemi képességei nem engedik meg azt a föltevést, hogy e mesterműveket ő írhatta volna. S habár mint színházigazgató gazdagodott meg és e darabokat ő hozván színre s tevén népszerűkké, általok nem csak megvagyonosodott, hanem neve alatt jelenvén meg, szerzőjöknek is ő tartatott: de szerzőjök nem lehetett, a ki szülőhelyén gonosz csinyeiről, udvarlásairól, vadorzásairól volt inkább ismeretes, mint elmékedésről, tanulmányairól vagy írói működéséről. Mi természetesebb tehát, hogy a mint e darabok nyelve és egész alkata mutatja, őket az Erzsébet-kori udvaroncok írták, talán Southampton, Raleigh, Essex, Rutland és Montgomery, talán maga Bacon is, és Shakespeare megvevén vagy elfogadván tőlük, meggazdagodott általok. Azonban nem úgy adatta elé őket, mint az eredeti s pedig különböző íróktól bejött kéziratok voltak, hanem átdolgozta őket s a tréfás, comicus jeleneteket ő szőtte beléjük, innen a warwickshirei nyomok a drámákban. Ő tehát átdolgozója és kiadója, de nem írója e műveknek. E szerint tehát e pontokban összegezi elméletét: a drámáknak, bárha mai alakjuk eltérő az eredetitől, ugyanazok a címei s nagyobb részt személyei is. Mindenesetre Shakespeare volt az, ki mint színházigazgató, vagy művezető, a darabokat színre alkalmazta; a szerepeket a színészek többnyire az ő kézirati másolataiból tanulták, ő írta meg az átalakított művek sugókönyvét is s ezekből készült az 1623-diki s neve alatt megjelent Folio-kiadás.

Appleton Morgan maga ügyvéd levén, természetes, hogy könyve a bizonylatok és czáfolatok bonyolult, de eszes összeállítását mutatja. Ámde végeredményben valódi consequentiára nem, csak conjecturákra vezet s nem igen mond egyebet, mint Miss Delia Bacon, ki szintén

egy írói szövetkezetre gondolt. Az Appleton M. könyvének utolsó fejezete „the editorial theory“, mely elmélet az új theoria nyomán főkép azt fejtegeti, hogy bárki írta vagy bárkik írták a szindarabokat, Shakespeare csak színpadra hozójok s átalakítójok volt, bárha nem lehetetlen s igen sok szól mellette, hogy a szindarabok alapjául szolgáló párbeszédék épen Bacontól erednek. Már most, ha ez a szűkölködő tudós és ügyvéd drámai dialogokat írt s azokat a fővárosi 2 nagy színháznak eladta s ha a tulajdonos, W. Shakespeare, jónak látta belőlök szindarabokat alkotni, beléjök szövéen kedvelt dalokat, helyi élczekeket, czélzásokat a napi eseményekre: természetes először az, hogy Bacon a szerzőséget nem igényelte, mert eladta őket; de Shakespeare sem, mert ő csak színre hozójok volt s ennek becse a művek népszerűségének multával elveszett; épen oly természetes és egyszerű azonban az, hogy e művek Shakespeare neve alatt lettek ismeretesek. Látható az előbbiekből, hogy a Morgan-féle fejtegetések eredménye nem vezet egyenesen Baconra, sőt azt mondja, hogy az egy szerzőség alapján nem fölvilágosítható a drámák létrejötte; csak az bizonyos, hogy feltétlenül egy nagy jogtudós keze működött bennök és az, hogy Shakespeare egészen nem írhatta és nem írta őket. Könyvének végszavai ezek: „Columbus volt fölfedezője annak a földrésznek, melyet másról nevezünk. Hol találjuk meg följegyezve azon geniek neveit, kiknek műveit és hírét Shakespeare eltulajdonította? „A mi Shakespeareünket“ most és mindörökre elvesztettük, de még ez a kérdés megoldatlan: ki írta a Shakespeare-drámákat? A bizonyítékok föl vannak véve, a tanúkihallgatás be van fejezve. Mélyen a mult szentélyében és sírboltjában van a titok eltemetve s talán soha ennek pecsétje föl nem töretik. Mondják, hogy China böles földén, ha valaki az állam iránt nagy érdemeket szerzett, polgártársai nem őt tisztelik meg kítüntetésekkel, ház- és földajándékokkal, hanem szüleit. A chinaik szokásából példát vehetnénk s egy oszlopot emelhetnének ama halhatatlan szülőknek, kik a természet könyvét írták, e hatalmas könyvet, melyet idő el nem ront, sem szokás el nem használ s melynek végtelen változatossága háromszáz év óta volt s lesz az idők végéig minden kor és osztály szívébe zárva — s lesz mindennapi beszéde örökkön örökké. A könyvet, hála az égnek, semmi sem ragadhatja el tőlünk.“

Legyen ennyi elég Morganról és könyvéről. Ugyanő 1884-ben

New-Yorkban egy Bacon-társaságot is alapított. Szabályainak 5-ik pontja szerint célja az is, hogy valamely eredményre jusson a Bacon és Shakespearei drámák s költemények között vélt viszonyra nézve.

Azonban mindezek mellett mégis Mrs. Pottnak volt föntartva az, hogy a Bacon-epidemiát bevigye a salonokba s mondhatni mindennapi beszéd tárgyává tegye és hogy Anglián és Amerikán kívül bevezesse a journalistikába is. Első könyvében „The Promus of Formularies and Elegancies of Francis Bacon“ cz. a.¹⁾, kiadta Baconnak egy, a British Museumban őrzött kéziratát, mely 1655. följegyzést, idézetet stb. tartalmaz angol, francia és olasz nyelven az 1594—96. évből. Mrs. Pott azt hiszi, hogy Bacon e jegyzeteket műveihez készítette s a hozzájok Shakespeareből s más korabeli írókból ezrivel csatolt idézetekből azt hozza ki, hogy legalább is Shakespeare műveit, ha nem más drámaírókéit is, neki kellett írni. Már Spedding adta ezt kivonatossan Bacon művei között, de Pott nyomatta ki teljesen. E jegyzetek azonban nem lévén eredetiek, semmit sem bizonyítanak Shakespeare ellen s Bacon mellett; a melyekről idegen eredetök ki nem mutatható, hihetőleg hallomásból valók, valamint az sem lehetetlen, hogy maga Bacon vette a költőtől őket.²⁾ Leo a Shakesp.-Jahrbuch-ban³⁾ erre vonatkozólag így ír: „Mrs. Pott és Morgan megédemlik, hogy minden Shakespeare-társaság tiszteleti tagjai legyenek; mert ugyan Bacon szerzőségét nem, de ellenkezőjét, ennek abszolút lehetetlenségét, fényesen bebizonyították.“ E vélemény, mely a komoly fejek általános hitét fejezi ki, nem ijesztette el Pott asszonyt, ki makacsúl ragaszkodván hitéhez, 1884-ben „Thirty two reasons of believing that Bacon wrote Shakespeare“ cz. a. egy kivált azért érdekes röpiratot adott ki; mert ebben 32 pontban összegezi pártja állításait, melyek pár toldással ugyanazok, melyek e lapokon már előfordultak.⁴⁾ Más módszerrel szól ugyanezen adatokról „Did Fr. Bacon write

¹⁾ Illustrated and elucidated by passages from Shakesp. With preface by E. A. Abbott. London. 1883. 8°. 628. Birálatát l. Shakesp. Jahrb. XIX. 287—98. l. viszont Engel: Hat Francis Bacon die Dramen W. Shakesp. 's geschrieben? Ein Beitrag zur Geschichte der geistigen Verwirrungen.

²⁾ Shakesp.-Jahrb. XIX. 294 l.

³⁾ U. ott. XX. 216. l.

⁴⁾ V. ö. Stopes 194—96. l.

Shakespeare“¹⁾ cz. pamphletjében; utóbb 1885-ben egy másikban meg a Promus jegyzeteinek fokozatos befolyását bizonyítgatja „Romeo és Juliá“-ra.²⁾

Igy nőtt s nő maig is e kérdésnek, e képzelődésnek (mert teoriának nem is nevezhető) irodalma s habár, mint Leo mondja „a szakértők Angliában, Amerikában és Németországban³⁾ oly sok megsemmisítő anyagot hordtak össze e Bacon-őrültség ellen: mint alább meglátjuk, a kérdés újabb és újabb fokos műveket termett; mert a németeknek a phantasticus s a mysticus iránti hajlama csak ezután melegedett belé. Mi csak a legföltűnőbb jelenségekről szólhatván, az érdeklődőket Wyman nagy szorgalmú könyvére utaljuk, ki 1884-ig összeállította e kérdés irodalmát „Bibliography of the Bacon-Shakespeare controversy“ (Cincinnati. 1884.) cz. művében, felölelvén egész kiterjedtségében e special-literatúrát. E mű 255 könyv- és cikk-czímét ad 255 pontban, melyekhez még mintegy 100 alczím járúl. A 255 könyvből és cikkből 117 szól Shakespeare szerzősége mellett, 73 ellene és 65 inkább csak recapitulálja az egyik vagy másik oldalon mondottakat. Jellemző, hogy ez irodalom valódi hazája, Amerika, a 255 czimben 161-gyel, Anglia 69-czel, Ausztralia 10-zel szerepel.

III.

A Bacon-kérdésről szóló fő művek ismertetése után a többi elmélet röviden érinthetjük. Könnyű belátni, hogy a többiek mind abban kívántak kitűnni, hogy mentől szellemesebb bizonyítékokat hozzanak fel Shakespeare hátrányára s Bacon előnyére. Ezek között első helyen említendő Ignatius Donnelly, a ki „The Great Crypto-

1) The Lives of Bacon and Shakespeare compared with the dates and subject-matter of the plays I—II. 1884.

2) Notes on Andrew Borde's book and passages from the 1st and 2nd quartos of Romeo and Juliet. 1886.

3) Mellékesen legyen megemlítve, hogy az idézett Engelen kívül, kivált Schipper, dr. I.: Zur Kritik der Shakspeare-Bacon-Frage. Wien. 1889. és Wülker: Rich: Die Shakespeare-Bacontheorie. 1889. könyvei szólnak alaposan hozzá a vitához. Egészen rőpiratszerű jellege van s épen ezért nem igen rendszeres, — a Scheible: Shakespeare der Autor Seiner Dramen (Heidelb. 1889. 92 l.) cz. művének.

gram¹⁾ cz. a 1888-ban, Londonban kiadott művével valóban nagy zajt vert föl. E könyv I. kötete legkivált ama bizonyítékokat tartalmazza, melyek szerint a színész Shakspere nem írhatta a darabokat s természetesen a Holmes, Appleton Morgan módszerét használja vagy pedig elferdíti s a neki szükséges csoportosítás szerint mutatja be Halliwell-Phillips adatait. A bizonyítás e módszerével akár azt is ki lehetne mutatni, hogy Petőfi költeményeit Császár Ferencz vagy Zerffy Gusztáv írta. Ehhez képest újra bizonyítgatja, hogy e műveket csak jogtudós írhatta és hogy Bacon költő volt s mint ilyenek, gyermekjáték volt szindarabokat s pedig épen ilyeneket írni. Természetesen ő is bőven fölhasználja a már említett párhuzamos helyeket, a bölceleti s egyéb tanok azonosságát, vagy legalább rokonságát, a politikai felfogás egyformaságát s aztán diadalmasan kiált fel: „Ha mindez a költő agyát nem viszi a bölcsész (Bacon) kalapja alá, ugyan mit kívántok többet?”

Szerinte épen ezért különbséget kell tenni a Shakspere és Shakespeare név közt. Amaz volt a színész neve, ki Bacon darabjait színre hozta, emez Bacon álneve, „nom de plume“-je s a két névnek, bár hangzatilag egyenlők s Bacon épen ezért fogadta el, eredete más. Ugyanis a Bacon álneve, Shakespeare, a shak e (rázni) és spear (lándzsa) névből lett, a Shakspere név pedig a normann Jaques és Pierre (Jakab fia) szóból,²⁾ melyből a warwickshirei parasztlak a lágyabb kiejtésű Shaksperre majd Shakspere szót alkották. A Bacon rejtőzködésére nézve pedig ő is a Smith és Delia Bacon által felhozott okokat fogadja el.

Azonban a Donnelly fölfedezése legkivált abban áll, mint a II. k. kifejti, hogy az 1623-diki Folio, mint végső kiadás, egy titkos írást tartalmaz a művekben elrejtve azon mód szerint, a mint ez Bacon „De augmentis scientiarum“ cz. művében le van írva. A mondott műben ugyanis a titkos írásról így ír: „Virtutes autem in Ciphris requirendae tres sunt; ut sint expeditae, non nimis operosae ad scribendum; ut sint fidae, et nullo modo pateant ad de-

¹⁾ The Great Cryptogram. Francis Bacon's Cipher in the so-called Shakespeare Plays. I—II. London 1888.

²⁾ E származtatás legelőször Sacht-nál: Archiv für das studium der neieren sprachen XIX. 370. (Kiadja Hervig L.) Utána Andresennél: Deutsche Volks-etymologie. 1883. 51. l.

ciphrandum; addo denique, ut, si fieri posset, suspicione vacent...“
 „Hoc hujusmodi est; ut habeat quis duo alphabeta; unum literarum verarum, alterum non-significantium; et simul duas epistolas involvat, unam quae secretum deferat, alteram qualem verisimile fuerit scribentem missurum fuisse, absque periculo tamen.“¹⁾

E helyeken tehát előszeretettel tárgyalja, hogy mint lehet titkos irással egészen ártalan természetű szövegbe oly titkokat elrejteni, melyek csak a beavatottak előtt tárúlnak föl. Ily titkos írást használt ő a szindarabokban, melyek tehát nevezetes titkok letéteményesei s Bacon bizonyosan ennek kulcsát is fönhagyta valamelyik barátjánál; de ez az angol forradalom iszonyai miatt jónak látta úgy a kéziratokat, mint a kulcsot elégetni.

Mellőzvéen a Donnelly által fölfedezett titkos írás részletezését,²⁾ ő könyvében IV. Henrik király II. részét kutatta át e szempontból s számos összefüggéstelen töredéket adván, melyeket ennek segítségével roppant munkával olvasott ki, bő magyarázatokkal igyekszik fölfejtetni s összefüggésbe hozni Baconnal és Shakespearrel. Legyen ebből elég egyetlen helyet közölni, mely szerint a worcesteri püspök jelentése alapján, kinek kerületébe esett Stratford, Cecil, Erzsébet királynénak a szindarabokról a következő jelentést teszi:

„Jónak láttam neki azon gyanúmról szólni, hogy Maſter (Shakspere) nem képes rá s nincs elég tudása, hogy a nagyon csodált darabokat írhatta volna, melyeket mi oly nagyra tartunk s neki tulajdonítatnak, mivel Marlowe halála óta az ő neve alatt adatnak. S azt mondják, hogy ezek mindegyikét az ő neve alatt egy gentleman írta. A püspök javaslá, hogy a legjobb, mit tehetnénk, az volna, ha őt befogatnók s mihelyt kezeink közt volna, lánczokban a titkos tanács elé állítnók. Több, mint valószínű, hogy a ficzkó megmondaná a valót s megnevezné a darabok íróját. Ha azonban hazudik, akkor kegyelmességednek kintpadra kellene vonatnia tagjait s kényszerítnie az igazság bevallására“ etc.

Ebből eléggé kiviláglik úgy Donnelly eljárása, valamint ennek eredményei. E szerint ugyanő azt állítja, hogy tehát a Folio Bacon kiadása s pedig végleges, épen ezért az összes nehézségek, a szá-

¹⁾ Bacon's Works, edited by Spedding I. 658. és 659 l.

²⁾ L. bőven pl. Stopesnél 200—227 lap.

mos nyomdai hibák és szokatlanságok, melyek annyi fejtörést okoztak a szövegkutatóknak, egyszerre eloszlanak, ha e változtatásokat a titkos írás miatti kényszerűségnek tulajdonítjuk. Másrésztől, hogy valószínűleg a Marlowe neve alatt ránk maradt színdarabokat is Bacon írta, kinek nevét épen úgy „nom de plume“ gyanánt használta előbb, mint utóbb a Shakespeareét.

A Donnelly-féle mű vezette Gr. Vitzthumot egy terjedelmes mű megírására,¹⁾ mely 1888-ban jelent meg s amannak eredményeit nemcsak elfogadja, hanem saját kutatásával megerősíti és tovább fejti. Szerinti „50 év mulva, erről meg vagyok győződve, egyetlen mívelt ember sem fog többé a Shakespere-mesében hinni.“ Buzgósága határtalan s nemcsak Marlowe, hanem Chapman, sőt esetleg mások műveit is Baconnak tulajdonítja s habár nem megy is annyira, mint Henry Burr, ki a ránk maradt 5 sajátkezű Shakespeare-alírásból azt következteti, hogy Shakespeare ép oly kevésbé tudott olvasni, mint szülei és Judith nevű leánya: de azt mondja, hogy élettörténete lényegileg csak annyiból áll, hogy született, megházasodott s meghalt. Mindenütt „nom de plume“-öt lát, így Francis Meres, Marlowe és Chapman is csak azok; a Green-féle „Groats worth of Wit“ csak reclam és nem jelent meg 1596 előtt; sőt ha a Shakespeare historiáit tekintjük, a sorozat csak úgy teljes, ha Peele „I. Eduárd“, Marlowe „II. Eduárd“, a névtelenül 1595-ben megjelent „III. Eduárd“, s végre „VII. Henrik“ cz darabokat, mely utóbbi király uralkodása történetét Bacon prózában megírta, szintén a Baconféle darabokhoz számítjuk. Ez még mind kevés Vitzthumnak, a 149. lapon így szól: „Mi nem hiszszük, hogy Bacon az első időkben egyetlen színháznak s csak egy név alatt írt volna. Sőt mi őt valódi Proteusznak tartjuk, kinek az akkori színdarabírók közt (playwrights) annyi maszkja állott rendelkezésére, a hányat kívánt. „I. Eduard“ valóban Peeletől van, „IV. Jakab“ valóban Greenetől? Ez utóbbi volt-e szerzője „Orlando furioso“-nak és „Alphons, Aragonia királyá“-nak? Valóban Ben Jonson írta az „Every Man in his Humour“-t? Hogy az első kiadáson ez írók neve áll, az nem bizonyít még semmit. Mihelyt e drámák valamelyikében valódi genius nyilat-

¹⁾ K. F. Gr. Vitzthum von Eckstädt: Shakespeare und Shakspere, zur Genesis der Shakespeare-Dramen. Stuttgart. Cotta. 1888. 264 l.

kozik, megérdemli a fáradságot, hogy gondosan kutassunk érte. — Mi azt hisszük, hogy a gyanú ilyenkor mindig nem a megnevezett, hanem az „elrejtőzött költő“ mellett szól. Ugyanez áll a Drayton, George Herbert, Robert Burton, Massinger, Marston, Wither, Sir Henry Wotton sat. neve alatt megjelent íratokról és költeményekről is.“ Azonban e drámairói Proteus munkásságának két fő korszaka mégis a Marlowe és a Shakespeare neve alatti, amaz tart 1593-ig s ez 1613-ig.

Ezekkel a groteszkbe menő conjecturákkal, melyek azt a benyomást teszik, mintha a szerző humorizálna vagy gúnyolódna a Baconisták rovására, épen egy évben (1882.) jelent meg a Donnelly „Cryptogram“-ja ellen, mely egyszersmind a Vitzthum művének is legjobb czáfolata, A. Nicholsontól egy 64 oldalú füzet Londonban a következő cz. a. „No Cipher in Shakespeare: a refutation of the Hon. Ignatius Donnelly's Great Cryptogram“. 1)

Dr. Nicholson először is azt mutatja ki, hogy a Donnelly-féle titkos írás nemcsak a titkos írások általános elveivel, de ellenkezik azzal is, a mint erről Bacon id. művében szól, 2) s ha csakugyan az utókornak tudtára akarta volna adni, hogy ő a valódi szerző, ezt bizonyosan megfelelőbb s okosabb módon tette volna. Másrésztől ugyanő kimutatta, hogy a Donnelly módszerével ugyanazon műből (IV. Henrik kir. II. r.) egészen ellenkező adatokat is lehet kiolvasni, melyek épen Shakespeare szerzőségét bizonyítják. Legyen elég e helyekből a következő:

„Will Shakespeare, gentleman, son of John, gave a Tragic volume to the stage, which hath won praise from the greatest Noble and dullest peasant, rendering him remembered in all time.“ 3)

De ettől eltekintve, feledi Donnelly, hogy az ő titkos írása szerint, midőn Bacon Erzsébet királyuéról ama neki tulajdonított aljas, hálátlan, nemtelen, rágalmozó leleplezéseket igtatta be a drámákba s épen ő, ki a „Discourse on Queen Elisabeth“-ben ugyanazt a ki-

1) P. Fischer Unvin-nál. 26. Paternoster Square, London. 1888.

2) De augmentis Scientiarum. Lib. VI. Cap. 1.

3) „Will Shakespeare, nemes, John fia, a szinpadnak adott (írt) egy kötet tragédiát, mely a legelőkelőbb nemesség s a legdurvább parasztok dicséretét megnyerte s őt emlékezetessé tette minden időknél.“

rállyát az egekig magasztalta: ez az ő Baconja, kinek nevét már is nem egy szenny borítja, egyszersmind a világ legjellemtebb, leg-aljasabb embere volna s ezen az áron akarja őt Donnelly a drámák szerzőségéhez juttatni.

Mellőzvény egyebet, felhozatván már úgy a fő támadó, mint czáfólo adatok Shakespeare ellen és mellett, a mi gr. Vitzthum következtetését a Shakespeare nevének különböző orthographiájából illeti, erre Halliwell-Phillips még a Vitzthum könyvének megjelenése előtt megfelelt egy „New Lamps or Old?” cz. füzetében ¹⁾, melyre Vitzthum hivatkozik is s annál felötlőbb, hogy mégis e névleírás eltérésre alapított véleményt elfogadta. Ugyanis Halliwell legelső sorban a nevek leírására nézve azt a körülményt hozza fel, hogy a Shakespeare korában az írás és legkivált pontos írás kevésbé volt elterjedve még a magasabb körökben is. Ehhez járúl az angol nyelv nehéz orthographiája s legkivált a neveké; ezért ha általában is hibás helyesírás gyakori, még gyakoribb volt a nevek legkülönbözőbb leírása, a mi még nálunk sem szokatlan a legújabb időkig, holott egész helyesírásunk tulnyomóan phonetikai. Egy Batthyány vagy Desseffy, leírásra nehezebb nevét, csak a 40-es évek lapjaiban is számos formában találjuk. Még természetesebb ez az angolban, hol a nevek kiejtése és leírása a legeltérőbb egymástól, s hol épen a XVI. évszázban a családnevek orthographiájában semmi szabály nem volt és épen ezért, ha gyakran írásban és nyomtatásban ugyanegy lapon valamely tárgyszó is többféleképen van leírva, a nevek orthographiájában a legszabadabb önkény uralkodott. Így pl. Robert Dudley neve hol így van írva Dudley, hol Duddley, míg neje Duddley-t ír. Walter Raleigh neve Rauley, Rawleigh és Raleigh; az Erzsébet anyjái Anne Boleyn, Boleyne, Bolen és Bullen; a Marlowé Marlowe, Marlow, Marloe és Marlove alakokban fordul elé és pedig önnön magok használták hol e, hol amaz alakot. Ben Johnson csak elég tudós volt s mégis hol Johnson-t, hol Johnson-t vagy Jonson-t ír. Legyen elég a példákból. De épen ezek mutatják, hogy nem csoda, ha Shakespeare neve majdnem annyi alakban fordul elé, a hányszor leírták, mert a legnehezebben leírható nevek egyike. Innen van, hogy

¹⁾ 2-dik kiad. 1880. 24. l.

a változatok majdnem számtalanok. Apja neve a stratfordi okmányokban 16-féleképen van írva, köztük előfordúl e két alak is Shakespere és Shakespeare; unokaöcscse, Quiney, az egyetlen levélben, mely hozzá intézve fönmaradt, Shackespere-nek írja; előfordulnak továbbá a következő alakok: Shakspere, Shakspeare, Shaksper, Shakspear, Shaksपुरre, Shaxpere, míg neje és leánya emlékkövén Shakespeare áll. A költő őt ismert aláírása is különböző. Kettő világosan Shakspere, egyik homályos az összevonások miatt, a negyedik az előbbi formát mutatja, a legutolsó pedig, Halliwell szerint, a valódi s a költő által is választott írói nevet, Shakespeare-t mutatja; így írta nevét Johnson is; ez a forma van többnyire használva a költő életében megjelent műveken s a Folió n is, gyakran kötőjellel írva Shakespeare formában. Az „England's Parnassus“-ban (1601.) a költő neve 40-nél többször s a sonettek 1609-diki kiadásában 30-nál többször fordul elé ugyane formában: Shakespeare.

A Donnelly könyvét tudóskodó badarságaiban azonban még meghaladja Reichel (Eugen) könyve: „Shakespeare-Literatur“ (Stuttgart. 1887. 502. l.), a ki nem kevesebbet hisz magáról, mint hogy ő oldotta meg a rejtélyt s előszavában a Shakespeare-munkásokról szólván, e büszke szavakat használja: „Ők becsülettel és ernyedetlenül munkáltak abban, a mire hivatásuk volt s a köszönetet szorgalmukért és odaadásukért senki sem vonja meg. De mindig csak egyeseknek adatott talányokat megfejteni, titkokat leleplezni, kimagasló néző pontokat találni szellemi művek megítélésére.“ Mi hát az általa fölfedezett új revelatio? Ő Liebig ítéletét veszi alapúl Baconra nézve,¹⁾ ki szerint Bacon ideái nem következetesek s üdén felfakadó gondolatai tovahaladtokban rendesen sivár homokban halnak el. Igen, mondja Reichel — s ez az ő nagy fölfedezése, — mert a „Novum Organum“ szövegén ketten dolgoztak: egy ismeretlen, forradalmi szellemű genie, ki megírta úgy mint kell és Bacon, ki tőle ellopta s a kor scholasticus szelleme szerinti betoldásokkal elrontotta. Ezért a mű eléállítását már 1577-re teszi, s írója legké-

¹⁾ Justus Liebig: Über Franz Bacon von Verulam und die Methode der Naturforschung. 1863.

sőbb 1586-ban halt meg. Erre az íróra vonatkoznak Spenser következő verssorai a „Tears of the Muses“-ben¹⁾:

„And he the Man, whom Natur self had mad
To mock her self and Truth to imitate,
With kindly Counter under Mimik Shade,
Our pleasant Willy, oh! is dead of late:
With whom all Joy and jolly Merriment
Is also deaded and in dolour drent.“²⁾

Elmondja továbbá, hogy helyébe durva tréfák kerültek a színpadra; „de ez a nemes szellem, kinek tollából a méz és édes nektár árja ömlött, az ily aljas nép arczatlanságait megvetvén, inkább választotta azt, hogy üres czellában (a sirban) pihenjen mint magát gúnytárgyává tegye.“

Ez a Willy, kiről itt szó van, ez volt a valódi szerző. Ámde ő írta nem csak Bacon műveit, hanem a színdarabokat is, melyeket Bacon szintén elorzott, hasonlóan saját gondolataival rakta meg s idéetlenül elrontotta őket. A szerző pedig nem volt más, mint Will. Shakespeare s ezért Bacon annál szívesebben használta fel színrehozójokul a stratfordi színházigazgatót; mert véletlenül ennek is hasonló hangzású volt a neve, csak a leírásban tért el (Shakespeare). E szerint ő is elfogadja a két Shakespeare-ről szóló nézetet. Ennek alapján Reichel át is dolgozza Coriolanust és Hamletet, kihagyván az általa úgy vélt betoldásokat s rendezvén a jeleneteket, melyeknek előadási jogát is magának tartotta fönn. Találóbbat alig lehetne e könyvről mondani, mint mivel a Shakesp.-Jahrbuch zárja be ismeretetését: „És ezzel elég. — Egyet azonban tanultam a Reichel-féle könyvből: sohasem kell elsiertetett állításokat kockáztatni. A mit kiki állíthatni vélt, hogy a Bacon-örültség legmagasabb fokát elérte — nagy tévedés volt! A Reichel műve még akkor nem jelent volt

¹⁾ Megj. 1590-ben, de Reichel szerint korábban íratott, a 80-as évek II. felében. L. 469. l.

²⁾ „És ő, az a férfi, kit a természet maga alkotott, hogy kigúnyolva őt, utánozza az igazat sajtáságos visszássággal a mimika védnöksége alatt, a mi vidám Willink, ah! nem rég meghalt, a kivel minden öröm és kedves vidám-ság szintén meghalt s fájdalomba merült.“

meg s mindnyájan Delia Bacontól Mrs. Pottig és Morganig mellette csak másodsorba lépnek vissza. ¹⁾

Komoly tárgyalás helyett érdekes a „Saturday Review“ egy pár versét idézni rá, mert erre sokkal érdekesebb:

Shakespeare wrote the ‚Novum Org‘non‘
 Bacon stole it, but suspected
 How by learned futur Germans
 All the fraud would be detected ;

And, despairing of admission
 ‚Midst the philosophic Lamas ,
 Like an overrated person
 Went and wrote all Shakespeare’s dramas.²⁾

Utolsó a Bacon-theóriát valló művek közül, melyekről e lapok szólnak, a Wigstoné, ki 1884-ben „A new study of Shakespeare“ cz. alatt bocsátott ki egy művet, melynek alapnézete az, hogy „a szindarabok és költemények az utókor számára egy szellemi ujrászületést vagy a kinyilatkoztatás tervszerű ígérését tartalmazták.“ E szerint a mű körülbelől azt hirdeti, minek fölfedezéséhez utóbb Donnelly neki fogott. Az író tehát meggyőződésből erős Baconista s 1888-ban egy terjedt műben írta meg elméletét „Bacon, Shakespeare and the Rosicrucians“ cz. alatt.³⁾ Alapelve, hogy semmit sem tudunk Shakespearéről s „az a mély titok, mely a darabok s költemények szerzőségére borúl, a leggondosabb tervszerűségre és számításra mutat“ és hogy a rólok szóló rengeteg számú művek egy hüvelykkel sem vitték elé az ügyet a fölfedezés helyes útján. „Hogy ezek csupán szindarabok, az Erzsébet-kori más szindarabok módjára, egy pillanatig sem elfogadható.“ „De megajándékozni a világot oly bizonyítékkal, melyet egy scepticus kor kíván, lehetetlen“, ilyen csak egy mindenre csalhatatlan fényt vető titkos

1) XXII. 249. l.

2) Shakesp.,-Jahrb. XXIV. 265, l. idézve. „Shakesp. írta a „Novum Organon“-t, Bacon ellopta, de gyanítván, hogy majd tudós németek fölfedezik az egész csalást s kétségbeesvén, hogy a bölcs Lámák közül kimarad, mint oly fölbecsült emberhez illik, neki állott s megírta Shakesp. összes drámáit.

3) London. 284. l.

írás lenne; de hogy a Donnellyé volna ez, nem tudja, csak óhajtja, hogy úgy legyen, ismervén az író szorgalmát és egyenességét. A valódi szerző, Bacon, azonban leleplezi magát e kedvencz idézetében: „Az isten dicsősége az, hogy elrejt valamit, de a király dicsősége, hogy megtalálja.“ „Ez a Bacon elméjének kulcsjegye. Ez a szindarabok mysteriumának és mélységének titka, melyeket a jó Bacon írt, elrejtván magát más név alá, hogy majd rájőjjünk idő és művészet által; -- egy második természet ő.“ E szerint mi e könyv új szempontja? Az, hogy a darabok szerzőségének kérdése szorosan összefügg a Bacon életének és íratainak jellemével és geniusával. Már most Bacon egy titkos társulathoz tartozott, mely a „New Atlantis“ cz. művében szerepel, a „rózsakeresztesek“-hez, kik magokat láthatatlanoknak hívták s tanításuk volt az önmegtagadás vagyis az önzés, hiúság legyőzése; magokat titokba burkolták s oly tanokat vallottak, melyeket nyíltan előadni veszélyes volt. „A mi teoriánk tehát, mond a szerző, bármily hihetetlennek lássék, az, hogy a shakespearei darabok tudós férfiak szövetkezetének művei megtestesítve egy isteni genius által dramatizált philosophia formájában, — törekvés a természetnek drámai művészetben megvalósítására, és arra, hogy társaságuk és a régi kor hermetikus¹⁾ tudományát a következő korra szállítsák, jól kieszelten tervelt kinyilatkoztatásban. A szerzőségről e lemondás egyik része a Krisztus e második történetnek a művészetben; mert épen ez a titok és hallgatagság vagy tartózkodás az, mi ingerelte kíváncsiságunkat s mi oly istenre emlékeztető. Ez az áldozat meg van számtalanszor írva a sonettekben, mely a következő korokban megjutalmaztatik, e dicsőség, mely a hallgatagságból hatalmasan kitör. Mikor fogja ezt a világ úgy látni, mint mi? Mi azt hiszszük, hogy a világ egyszerre fogja meglátni s a csodálkozás, hogy nem látta előbb, csak idő kérdése.“ Ilyen dolgokkal foglalkozik e mű, melynek tehát egyik feladata azt is kimutatni, hogy a Shakespeare-féle darabok a hermetica és régi mysteriumok forrásaira utalnak, melyek rózsakeresztesei vagy szabad-

¹⁾ Hermeticus = mindaz, mi az alchimia nagy művére vonatkozik s ez pedig abban áll: fölfedezni oly port, mely a higanyból vagy ólomból aranyat csináljon; bevéve a vért megtisztítsa s az emberi életet megújítsa; a növényeket egy óra alatt fölnöveszsze, virágoztassa, gyümölcsöztesse. Ez volna a bölcsök köve.

kőművesi eredetűek s hogy hát a sonettek számtalan helyen utalnak a jövő korok ebbeli fölfedezésére. Ebből eléggé kitünik a könyv célja.

Most, hogy szemlénknek végére értünk s azokat, kik a dolog iránt közelebről érdeklődnek, Stopes már említett kitünő könyvére,¹⁾ mely mint Shakespeare-tanulmány is igen becses, viszont e kérdés legújabb irodalmára nézve a Shakesp.-Jahrbuch XXIV—XXVI. kötetire utalván, még az a kérdés marad fenn, hogy mikép terjedhetett és lehetett oly általánossá a Bacon-Shakespeare kérdés, mely szemmel láthatóan annyira ellenkezik a józan ész legparányibb belátásával? Az előbbieken már voltak említve e körülménynek külső okai. Belső okai pedig egyrészt bizonyosan korunk ama két tulajdonában rejlenek, melyek Corson szerint belsőleg, elválaszthatatlanul függenek egybe s ezek egyike korunk ikonoklastikus ösztöne s másika gondolkodásának kiválóan analitikus iránya.²⁾ S valóban, a Baconisták irataiban s épen a legfőbbekben Smithnél, Holmesnél, Mrs. Pottnál, Donnellynél ez a fáradtságot nem ismerő, bámulatos analitikus gond a fő vonás. De másrészt ne feledjük azt sem, hogy az a szívósság, melylyel ők Bacon költői képességében hisznek, abból is folyt, hogy a Bacon magával ragadó szónoki erejét és stíljét összezavarták a költői képességgel, az elvont philosophálást a költő érzelmi és helyzeti bölcselmi nyilatkozataival, melyek divinálva fakadnak fel a szívből a mély szenvedélyek hatása alatt s épen azért annál egyetemesebbek, mennél mélyebb szenvedélyből törnek ki. „Shakespeare sohasem philosophál, mondja Hudson, Bacon sohasem tesz egyebet.“ Ezért Bacon csak a prózában tűnhetett ki, Shakespeare prózája pedig mindig gyengébb, mint a hol versel. Henssler³⁾ Bacon e tulajdonára vonatkozva a következőket mondja: „Ha a módszer e demokráta és pedansa, a földnek ez astronomikus megvetője, ha e minden csodást céljaival együtt a tudományból kidobó, az érzéki világ phantasmagoriáit csodásságokból kivetkőztető, a tüneményeket bonczoló, a természet külső alakzatát kevésre becsülő szellem nem a valódi

1) „Das ist eine Arbeit! Der grösste kritische Forscher könnte es sich zur Ehre rechnen, solch ein Werk geschaffen zu haben.“ „Mit diesem Buche ist die ganze Frage erledigt!“ L. Shakesp.-Jahrb. XXIV. 115. l.

2) Wyman. 49. l.

3) Francis Bacon u. seine gesellschaftliche Stellung. Ein analitischer Versuch. Breslau. 1889. Idézve Shakesp.-Jahrb. 119—121. l.

próza, akkor a költészetről különös képzeteknek kell uralkodniok. Bacon mechanikai fölfogása a természetről, attól az életteljességtől, mely a görög $\varphi\upsilon\sigma\iota\varsigma$ szóból fakad, épen oly távol áll, mint a mesterséges ásványvizek, melyeknek értelmi fölfedezője ő, az ókor szent forrásaitól. De hasonlóan gondolkozik az emberről is, mint a természetről, a mennyiben róla nem mint a tudomány rideg tárgyáról van szó Mit neki az érzelmek? Tudjuk, hogy mint gondolkozott az érzelmek élvezéről, mit tart pl. a szerelemről . . . Bacon hideg a természet, az ember iránt, hideg ön magában. Ez a benszületett saját hőmérsék, mely örökké ugyanazon fokot mutatja, épen ez az, a mi alapjában döntő. Ő nem csak tárgyiasan tekintve, nem csak nézeteinél fogva próza, az ő, lelkének fenekéig. Ha Lucretius és Schiller a legprózaiabbat csodás költészettel bírták megarányozni, e fölkapaszzkodó lélek sivárságában az ég ez üde harmatát megtalálni akarni annyi, mint holtak közt keresni az élőket is. Épen így Spinoza transsystematikus mysticismusát is nehezen fogja valaki nála keresni. De nem mindenütt ily próza ő, mihelyt nem tudományos kérdésről vagy saját drága énjéről van szó, hanem a maga világtörténelmi hivatásáról, csupa tűz és láng és ehhez a hivatáshoz az ő egyéni adománya „a maga hasonlíthatatlan szónoki ereje“, a melyről Wotton által írt sírirta azt mondja, hogy ő „a tudomány világossága s a szónoklás törvénye“ s melyről Ben Jonson oly magasztalólag szól. Ez csalta meg a Baconistákat. „A szónok lelkesedését a költés szent tüzének nézték benne.“

FERENCZI ZOLTÁN.